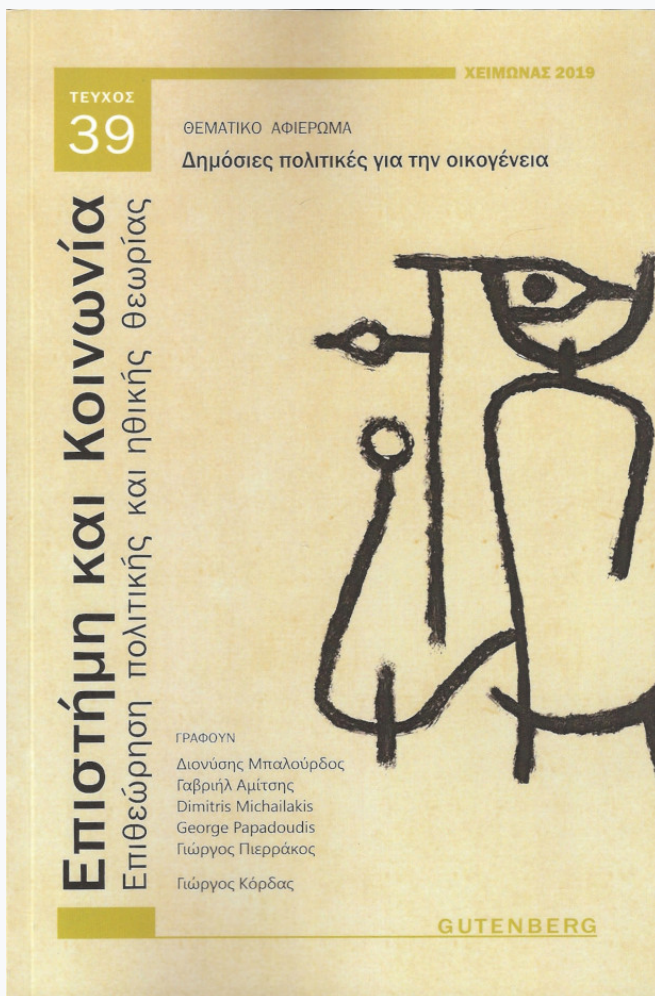

Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας

Τόμ. 39 (2019)

Δημόσιες πολιτικές για την οικογένεια

Αντιμετώπιση του φαινομένου της χαμηλής γεννητικότητας και ενίσχυση της οικογένειας στην Ελλάδα

Γεώργιος Νικόλαος Πιερράκος

doi: [10.12681/sas.21114](https://doi.org/10.12681/sas.21114)

Copyright © 2020, Γεώργιος Νικόλαος Πιερράκος

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Πιερράκος Γ. Ν. (2019). Αντιμετώπιση του φαινομένου της χαμηλής γεννητικότητας και ενίσχυση της οικογένειας στην Ελλάδα. *Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας*, 39, 129–142. <https://doi.org/10.12681/sas.21114>

*Γιώργος Πιερράκος**

ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΟΥ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΥ
ΤΗΣ ΧΑΜΗΛΗΣ ΓΕΝΝΗΤΙΚΟΤΗΤΑΣ
ΚΑΙ ΕΝΙΣΧΥΣΗ ΤΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ
ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Την περίοδο της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα οι μεταβαλλόμενες συνθήκες διαβίωσης έχουν προκαλέσει ανασφάλεια και αβεβαιότητα στον πληθυσμό. Διαπιστώνεται, επίσης, ότι τις μεγαλύτερες δυσκολίες αντιμετωπίζουν μονογονεϊκές οικογένειες και μεγάλες οικογένειες με τρία ή περισσότερα εξαρτώμενα παιδιά. Ο κίνδυνος του χαμηλού εισοδήματος και το υψηλό κόστος ευκαιρίας για γυναίκες που αναγκάζονται να διακόψουν την εργασία τους οδηγούν σε αναβολή των γεννήσεων. Η εξέλιξη αυτή συνδέεται και με την έλλειψη ολοκληρωμένων πολιτικών στήριξης της οικογένειας σε ένα ενιαίο θεσμικό πλαίσιο. Η σύγχρονη οικογενειακή πολιτική δεν στοχεύει μόνο στην αύξηση του αριθμού των γεννήσεων αλλά προσβλέπει στη δημιουργία προϋποθέσεων θετικής γονικής μέριμνας. Η Τοπική Αυτοδιοίκηση μπορεί να αποτελέσει βασικό παράγοντα στην παροχή κοινωνικών υπηρεσιών και στην υλοποίηση προγραμμάτων οικογενειακής πολιτικής.

Η δημιουργία ενός Υπουργείου Οικογένειας αναβαθμίζει τον κοινωνικό διάλογο και διευκολύνει τη δημιουργία ενός ενιαίου νομοθετικού πλαισίου οικογενειακής πολιτικής. Παράλληλα, η δημιουργία

* Καθηγητής, Διευθυντής Τομέα Κοινωνικής Πολιτικής, Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής, <gpier127@gmail.com>

Γραφείου Δημογραφικής Πολιτικής στη Βουλή αποτελεί σημαντικό μέτρο για την παρακολούθηση δημογραφικών φαινομένων και συμβάλλει στον κοινωνικό διάλογο ενίσχυσης των οικογενειών σε εθνικό επίπεδο.

Εισαγωγή

ΜΕΧΡΙ ΤΙΣ ΑΡΧΕΣ της δεκαετίας του 1960 στις περισσότερες αναπτυγμένες χώρες εμφανίστηκε σημαντική αύξηση των ποσοστών γεννήσεων [baby-boom], υποδηλώνοντας μια επικείμενη περίοδο δημογραφικής ανανέωσης. Ωστόσο, το φαινόμενο αυτό ανατράπηκε μετά τα μέσα της δεκαετίας του 1960 με σημαντική μείωση των ποσοστών γονιμότητας, τα οποία σε ορισμένες περιπτώσεις κυμαίνονταν κάτω από το επίπεδο αναπλήρωσης των γενεών (Μπαλούρδος 1997: 3-44). Η δεκαετία του 1970 σηματοδοτήθηκε από μια μετατόπιση της ηλικίας τεκνοποίησης των γυναικών, ένα φαινόμενο που συνεπάγεται ετήσια μείωση του αριθμού γεννήσεων και που, αρχικά, αποδόθηκε σε αναβολή της γονιμότητας [tempo effect], πράγμα που σημαίνει ότι πιθανώς δεν άλλαξε η συνολική γονιμότητα, αν πραγματοποιήθηκε αναπλήρωση στο μέλλον (Sobotka 2004: 195-220). Η προαναφερθείσα τάση επιβεβαιώθηκε κατά έναν βαθμό σε ορισμένες χώρες (Ολλανδία, Δανία, Νορβηγία, Σουηδία) με αύξηση της γονιμότητας μετά τα μέσα της δεκαετίας του 1980. Άλλες χώρες, αν και αναμένουν αντιστροφή της τάσης, εξακολουθούν να έχουν χαμηλά ποσοστά γεννήσεων (Αυστρία, Ισπανία, Ελλάδα, Πορτογαλία) παραμένοντας κάτω από τις 1,5 γεννήσεις ανά γυναίκα για περισσότερο από 20 χρόνια (Eurostat 2018, Lesthaeghe & Permanyer 2014). Κατά τη διάρκεια των τελευταίων 20 ετών οι γυναίκες αύξησαν σταδιακά τη συμμετοχή τους στην κοινωνικοοικονομική και πολιτική ζωή, στην τριτοβάθμια εκπαίδευση και στην αγορά εργασίας (Σούλης 2015: 482-490), ενώ σε χώρες της Βόρειας Ευρώπης αποδείχθηκε ότι η ισότητα φύλων και η προσιτή δημόσια παιδική μέριμνα αυξάνει τη γονιμότητα (Kangas & Rostgaard 2007: 240-256). Παράλληλα σημειώνονται

αλλαγές στους τύπους της οικογένειας και αύξηση των ατόμων που ζουν μόνα, στα οποία συμπεριλαμβάνονται και πολλοί ηλικιωμένοι (Thevenon & Neyer 2014: 1-67). Διαπιστώνεται, επίσης, μείωση των ποσοστών γεννητικότητας, υψηλότερα ποσοστά διαζυγίων και αύξηση των μονογονεϊκών οικογενειών (Eurostat 2015: 44).

Η δημογραφική αλλαγή και η οικογένεια στην Ευρώπη

Την περίοδο 1970-1975 τα ποσοστά ολικής γεννητικότητας στις χώρες της Δυτικής και της Βόρειας Ευρώπης μειώθηκαν κάτω από το επίπεδο αντικατάστασης των γενεών (2,1 παιδιά ανά γυναίκα σε αναπαραγωγική ηλικία). Η τάση αυτή με σχετική χρονική υστέρηση ακολουθήθηκε και από τις χώρες της Νότιας Ευρώπης (Lesthaeghe & Permanyer 2014).

Είναι σχετικά κοινό για τους Ευρωπαίους να μην αποκτούν παιδιά ή να έχουν μια σχετικά μικρή οικογένεια, που αποτελείται από ένα ή το πολύ δύο παιδιά. Η δημογραφική αλλαγή οδηγεί στον καθυστερημένο χρονικά οικογενειακό σχηματισμό και σε μειωμένα ποσοστά γονιμότητας, κάτω από το επίπεδο που απαιτείται για την αποφυγή της δημογραφικής (McLanahan 2004: 607-627) και ταυτόχρονα της κοινωνικής γήρανσης, σε συνδυασμό με το υψηλότερο προσδόκιμο ζωής. Η καθυστέρηση στη δημιουργία οικογένειας και την απόκτηση παιδιών έχει με τη σειρά της αντίκτυπο στα συστήματα κοινωνικής ασφάλισης, όπως αναδεικνύεται και μέσα από την παρακολούθηση του δείκτη αντικατάστασης και του δείκτη εξάρτησης ηλικιωμένων.

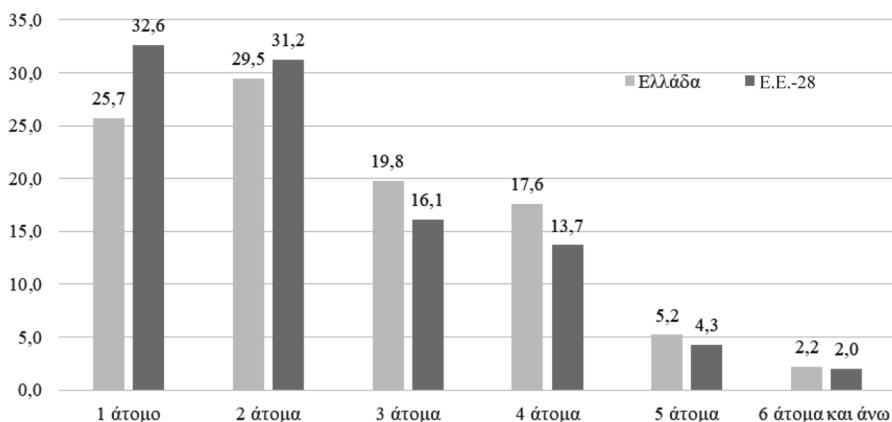
Η φράση ‘ευημερία των οικογενειών’ [well being of families] αποτελεί τη βασική ιδέα στην ευρωπαϊκή πολιτική και φαντάζει ως λύση στο πανευρωπαϊκό δημογραφικό πρόβλημα που προκύπτει από τη γήρανση του πληθυσμού της ηπείρου. Για πολλούς ευρωπαίους πολίτες η οικογενειακή ζωή είναι ασυμβίβαστη με την κοινωνική και οικονομική τους κατάσταση. Ένα αυξανόμενο χάσμα έχει αναπτυχθεί μεταξύ των οικογενειών με

ασφαλή απασχόληση και εκείνων που αντιμετωπίζουν επίμονη ανασφάλεια και μακροχρόνια ανεργία. Τα κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης στον τομέα στήριξης των οικογενειών οφείλουν να εισαγάγουν πολιτικές που συμβάλλουν στη συμφιλίωση της επαγγελματικής και της οικογενειακής ζωής [reconciliation of work and family life], δημιουργώντας μια καλή ποιότητα ζωής για όλα τα μέλη της οικογένειας και προσφέροντας ευελιξία σε οικογένειες που φροντίζουν ηλικιωμένους και άτομα με ειδικές ανάγκες (Uhlendorff, Rupp & Euteneuer 2011: 11-12).

Το 2017 οι δύο πιο συνηθισμένοι τύποι νοικοκυριών στην Ε.Ε.-28 ήταν τα νοικοκυριά ενός και δύο ατόμων, με ποσοστά 32,6% και 31,2% αντίστοιχα, ενώ τα νοικοκυριά των τριών και των τεσσάρων ατόμων είναι λιγότερο συνηθισμένα, με ποσοστά 16,3% και 13,6% αντίστοιχα. Τέλος, τα νοικοκυριά με περισσότερα από τέσσερα άτομα ήταν σχετικά σπάνια: συγκεκριμένα τα νοικοκυριά με πέντε άτομα αντιπροσώπευαν το 4,4% του συνόλου, ενώ αυτά με έξι (6) ή περισσότερα άτομα το 2,0% (Σχήμα 1).¹

Από τη δεκαετία του 1970 και μετά η γυναίκα εισέρχεται πλέον δυναμικά στην αγορά της εργασίας. Η διαδικασία αυτή οδηγεί σε νέα οικογενειακά πρότυπα, όπου αναβάλλεται τόσο ο γάμος όσο και η ευθύνη της γονικής μέριμνας. Η αναβολή αυτή επηρεάζεται και από την επιδίωξη για καλύτερη ποιότητας ζωής (Easterlin 1976: 417-425, Σούλης 2015: 482-490). Στην Ευρώπη τη δεκαετία του 1970 πολλές γυναίκες προτιμούν την εργασία αναβάλλοντας την απόκτηση παιδιού. Ωστόσο, υπάρχουν περιπτώσεις γυναικών που πιθανά επιλέγουν να μείνουν στο σπίτι και να φροντίσουν το παιδί, αφενός, διότι υπάρχει έλλειψη θέσεων εργασίας και, αφετέρου, επειδή το κόστος παιδικής φροντίδας μπορεί να υπερβεί το δυνητικό εισόδημά τους ή επειδή ο ρόλος τους στο νοικοκυριό μπορεί να θεωρηθεί οικονομικά και κοινωνικά πιο πολύτιμος (Sen 1987: 29).

1. Στην Ελλάδα υπάρχει διαφοροποίηση καθώς έχουμε υψηλότερη ποσοστιαία συχνότητα στα νοικοκυριά τριών και τεσσάρων ατόμων και σχετικά χαμηλότερη στα νοικοκυριά ενός και δύο ατόμων.

Σχήμα 1. Τύποι νοικοκυριών στην Ελλάδα και στην Ε.Ε.-28, 2017

Πηγή: Distribution of households by household size. EU-SILC survey, Eurostat 2019. Ίδια διαμόρφωση.

Γενικές διαπιστώσεις για τη μείωση των γεννήσεων στην Ελλάδα

Το 2003 η Ελλάδα με ποσοστό 53% ανήκει στις χώρες που κατέγραψαν χαμηλότερα ποσοστά απασχόλησης των γυναικών με παιδιά κάτω των 12 ετών σε σχέση με άλλα κράτη-μέλη, όπως η Σλοβενία με ποσοστό 85% και η Δανία με αντίστοιχο ποσοστό στην απασχόληση των εν λόγω μητέρων 80% (Eurostat 2005: 45).

Πριν από την περίοδο της κρίσης παρατηρείται αύξηση των γεννήσεων ζώντων, η οποία κορυφώνεται το 2008 προσεγγίζοντας τις 118.302 γεννήσεις, με τον δείκτη γονιμότητας να μην ξεπερνά τα 1,5 παιδιά ανά γυναίκα. Την ίδια χρονιά το ΑΕΠ ανέρχεται σε 241.990,4 δις. ευρώ ενώ οι άνεργοι, αφού έφτασαν τις 448.000 άτομα το 2006, στη συνέχεια ακολουθούν αυξητική τάση. Το έτος 2006 ψηφίζεται ο Ν. 3454 με διατάξεις στήριξης της πολύτεκνης οικογένειας και πριμοδότησης του 3ου παιδιού με

2.000€ εφάπαξ με τη γέννα. Παράλληλα δίνεται η δυνατότητα άμεσης πρόσληψης πολύτεκνων καθηγητών και δασκάλων στο Δημόσιο² (Σχήμα 2).

Με την εκδήλωση της κοινωνικο-οικονομικής κρίσης και την εφαρμογή των μνημονιακών οικονομικών πολιτικών παρατηρείται σταθερή μείωση των γεννήσεων ζώντων και του δείκτη γονιμότητας. Το 2012 οι γεννήσεις είναι μόλις στο όριο πάνω από τις 100.000, ενώ η γονιμότητα μειώνεται σε 1,29 παιδιά ανά γυναίκα. Πρόκειται για ένα ιδιαίτερα κρίσιμο έτος, καθώς το ΑΕΠ έχει μειωθεί σε 191.203,9 δις ευρώ από 207.028,9 δις ευρώ που ήταν το προηγούμενο έτος, ενώ οι άνεργοι έχουν ξεπεράσει το ψυχολογικό όριο του ενός εκατομμυρίου (1.195.000). Την ίδια χρονιά ψηφίζεται ο Ν. 4093/2012 (ΦΕΚ Α 222/12-11-2012 με ισχύ από τη 12η Νοεμβρίου 2012, Μεσοπρόθεσμο Πλαίσιο Δημοσιονομικής Στρατηγικής 2013-2016). Στο πλαίσιο αυτό καταργείται η προνομιούχηση του 3ου παιδιού και καθιερώνεται η επιδότηση του 1ου, 2ου κ.λπ. παιδιού ανάλογα με εισοδηματικά κριτήρια. Την ίδια περίοδο καταργείται επίσης και η ισόβια σύνταξη της πολύτεκνης μητέρας.

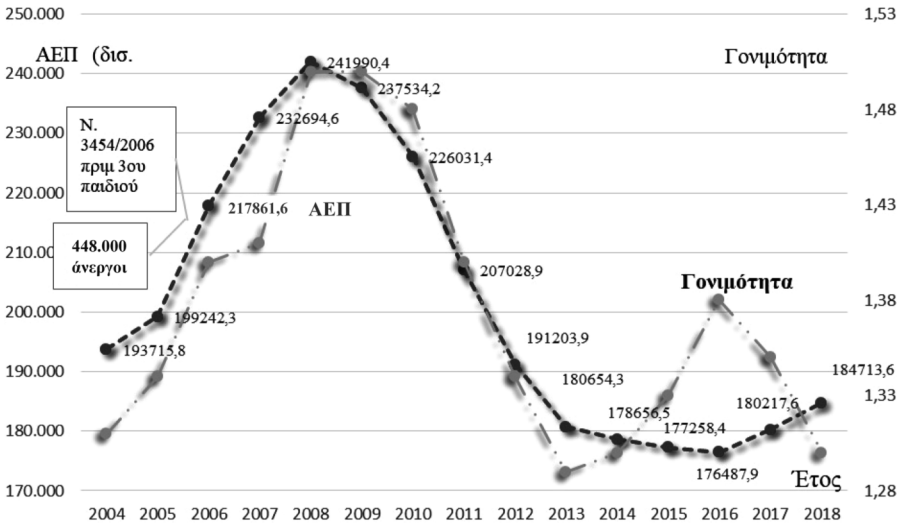
Έως το 2018 παρατηρείται μείωση των γεννήσεων ζώντων, οι οποίες το 2017 προσεγγίζουν την ελάχιστη τιμή των 88.553, ενώ οι άνεργοι είναι πάνω από το ψυχολογικό όριο του ενός εκατομμυρίου. Το ΑΕΠ μέχρι και το έτος 2016 συρρικνώνεται, ενώ σημαντικό πρόβλημα της περιόδου είναι η ανεργία των νέων. Ο δείκτης ανεργίας για νέους κάτω των 25 ετών κυμαίνεται μεταξύ 55,3% το 2012 και 39,9% το 2018.

Στην Ελλάδα οι μεταβαλλόμενες συνθήκες διαβίωσης προκαλούν ανασφάλεια και αβεβαιότητα στον πληθυσμό ιδιαίτερα κατά την περίοδο της οικονομικής κρίσης. Το γεγονός αυτό επηρεάζει τις νέες γυναίκες που είτε γεννούν λιγότερα παιδιά είτε μεταθέτουν για αργότερα την απόκτησή τους. Διαπιστώνεται, επίσης, ότι η ανεργία σχετίζεται σημαντικά με τις γεννήσεις, ενώ συμπληρωματικό αλλά όχι καθοριστικό ρόλο ασκούν οι επι-

2. Επισημαίνεται ότι το 2009 καταργείται η διάταξη του Ν. 3454 περί πρόσληψης πολύτεκνων καθηγητών και δασκάλων στο δημόσιο.

δοματικές πολιτικές στήριξης της οικογένειας (Lanzieri 2013: 6). Παράλληλα παρατηρείται αύξηση των φαινομένων ενδοοικογενειακής βίας, ασθενειών που σχετίζονται με την κατάθλιψη, ενώ επιβαρύνονται οι δείκτες ευεξίας και λειτουργικότητας (Υπουργείο Υγείας 2017).

Επιπρόσθετα διαπιστώνεται ότι οι μονογονεϊκές και οι μεγάλες οικογένειες με τρία ή περισσότερα εξαρτώμενα παιδιά αντιμετωπίζουν τις μεγαλύτερες δυσκολίες: η κατάστασή τους επιδεινώθηκε κατά τη διάρκεια της κρίσης. Περίπου το 81% των ανθρώπων στην Ελλάδα που ζουν σε μεγάλες οικογένειες αναφέρουν δυσκολίες στην επίτευξη των στόχων τους (Eurofound 2015:20).

Σχήμα 2. Γεννήσεις ζώντων, ανεργία και ΑΕΠ σε απόλυτους αριθμούς, Ελλάδα, 2004-2018

Πηγή: Eurostat και ΕΛΣΤΑΤ 2017. Ίδια διαμόρφωση.

Πολιτικές στήριξης της οικογένειας

Όπως προκύπτει από την παρουσίαση των παραπάνω δεδομένων, η αντίδραση της μείωσης των γεννήσεων σχετίζεται με τη μείωση του ΑΕΠ και με τον υψηλό δείκτη ανεργίας. Ο φόβος του χαμηλού εισοδήματος και το υψηλό κόστος ευκαιρίας για τις γυναίκες οδηγούν σε αναβολή των γεννήσεων, με αποτέλεσμα η μέση ηλικία στην τεκνογονία να αυξάνει με ταχύτερους ρυθμούς και να συμπιέζει εκ νέου τον δείκτη γεννητικότητας. Η εξέλιξη αυτή συνδέεται και με την έλλειψη ολοκληρωμένων πολιτικών στήριξης της οικογένειας σε ένα ενιαίο θεσμικό πλαίσιο όπου θα συνδυάζονται μέτρα επιδοματικής και ενεργητικής κοινωνικής πολιτικής και εναρμόνισης της οικογενειακής και της επαγγελματικής ζωής (Dumon 1997: 61-78).

Αν και για κάποιο διάστημα φαίνεται να έχει εκδηλωθεί το φαινόμενο της 'αναπλήρωσης ή του ριμπάουντ της γονιμότητας', εντούτοις η τάση αυτή στη συνέχεια αντικαταστάθηκε από καθυστέρηση-αναβολή της τεκνοποίησης, η οποία επιδεινώθηκε την περίοδο της οικονομικής κρίσης. Η εν λόγω τάση ενισχύθηκε σημαντικά από την κακή κατάσταση στην αγορά εργασίας. Συνεπεία αυτού, ο δείκτης γονιμότητας έχει πέσει ακόμη και κάτω από το όριο των 1,3 γεννήσεων ανά γυναίκα για το έτος 2017, που σημαίνει ότι διατηρείται κάτω από το όριο 'παγίδας της χαμηλής γονιμότητας'.³

Η σύγχρονη οικογενειακή πολιτική δεν στοχεύει μόνο στην αύξηση του αριθμού των γεννήσεων αλλά αφορά τη δημιουργία προϋποθέσεων θετικής γονικής μέριμνας, συνδυασμού της οικογένειας και της εργασίας, τη διατήρηση της οικονομικής σταθερότητας των οικογενειών, την προώθηση της ευημερίας των παιδιών καθώς και την υποστήριξη και ενθάρρυνση ανθρώπων που έχουν την επιθυμία να αποκτήσουν παιδιά.

Στο πλαίσιο υποστήριξης των οικογενειών, σύμφωνα με την οδηγία 29 του Συμβουλίου των Υπουργών της Ε.Ε., η γονική μέ-

3. Η παγίδα χαμηλής γονιμότητας ξεκινά όταν ο δείκτης περάσει κάτω από το όριο των 1,5 παιδιών ανά γυναίκα.

ριμνα χαρακτηρίζεται ως τομέας δημόσιας πολιτικής και συνεπώς πρέπει να υπάρχουν όλες εκείνες οι συνθήκες θετικής γονικής μέριμνας μέσω της υποστήριξης γονέων με μέτρα: α) στις δημόσιες μεταφορές και τη φορολογία· β) στην εξισορρόπηση της επαγγελματικής και της οικογενειακής ζωής· και γ) στην παροχή παιδικής μέριμνας και εκπαίδευσης (Recommendation Rec 2006: 19).

Πέραν, όμως, από τη νομοθετική και οικονομική στήριξη των γονέων, θα πρέπει να παρέχονται υπηρεσίες για την υποστήριξή τους, όπως τοπικές συμβουλευτικές υπηρεσίες, γραμμές βοήθειας, online υποστήριξη και θεραπευτικά και ψυχοπαιδαγωγικά προγράμματα με ειδικές μέριμνες για γονείς και παιδιά που αντιμετωπίζουν δυσμενείς συνθήκες (π.χ. οικογενειακή βία, χαμηλό εκπαιδευτικό υπόβαθρο, φτώχεια, έλλειψη κοινωνικής στήριξης, κατάχρηση ουσιών).

Η Τοπική Αυτοδιοίκηση μπορεί να αποτελέσει βασικό παράγοντα στην παροχή κοινωνικών υπηρεσιών και στην υλοποίηση προγραμμάτων οικογενειακής πολιτικής με στήριξη της μητρότητας σε προγράμματα αγωγής υγείας, τόσο εγκύων γυναικών όσο και των πατέρων, ώστε να μπορέσουν να αντιμετωπίσουν την εγκυμοσύνη, τον τοκετό και τη μετέπειτα ανατροφή του παιδιού (π.χ. προώθηση ενημέρωσης για τον μητρικό θηλασμό) καθώς και την αποφυγή της χρήσης των αμβλώσεων ως μέτρο αντισύλληψης (Wall & Deven 2009: 88-90).

Προτάσεις

Η αντιμετώπιση της συνεχιζόμενης αρνητικής τάσης της γεννητικότητας είναι περίπλοκο ζήτημα και απαιτεί πολυεπίπεδες και διεπιστημονικές προσεγγίσεις και συνέργεια πολιτικών. Η εύρεση κατάλληλων μοντέλων για βελτιστοποίηση της θέσης της οικογένειας ως μηχανισμού ανάσχεσης της χαμηλής γεννητικότητας και διαφυγής από την παγίδα γονιμότητας είναι πρόκληση και για την κοινωνία στο σύνολό της. Στη συζήτηση για τη μεταρρύθμιση των οικονομικών μέτρων από το σύστημα κοινω-

νικής προστασίας και του φορολογικού συστήματος είναι προφανές ότι θα ήταν κρίσιμο να ενσωματωθούν προτάσεις για διαφορετικούς φορολογικούς δείκτες και ασφαλιστικές εισφορές. Η υποστήριξη πολύτεκνων, μεγάλων και μονογονεϊκών οικογενειών με θετικά επιδοματικά μέτρα και μέτρα φροντίδας, με προώθηση προγραμμάτων πρόληψης ενδοοικογενειακής βίας και θετικής προβολής της οικογένειας σε εθνικό και τοπικό επίπεδο αποτελεί μέρος των πολιτικών θετικής γονικής μέριμνας.

Συνοψίζοντας τα παραπάνω μπορεί να ειπωθεί ότι η οικογένεια ως πρωταρχική μονάδα της κοινωνίας με τους γονείς να διαδραματίζουν θεμελιώδη ρόλο στην κοινωνία και στο μέλλον της, πρέπει να προστατευθεί και να ενισχυθεί σε τέσσερις άξονες πολιτικής: α) κοινωνική και οικονομική προστασία των οικογενειών (ειδικά των μεγάλων και μονογονεϊκών οικογενειών)· β) συμφιλίωση οικογενειακής και επαγγελματικής ζωής· γ) υποστήριξη της μητρότητας και θετικό περιβάλλον για την οικογενειακή ζωή· δ) θετικά πρότυπα γονικής μέριμνας.⁴

Είναι στρατηγική επιλογή η δημιουργία θεσμικών πυλώνων στήριξης της οικογένειας με την ταυτόχρονη εισαγωγή ενός ενιαίου νομοθετικού πλαισίου σύμφωνα με το Σύνταγμα του 1975, όπως τροποποιήθηκε το 1986, το 2001 και το 2008, το οποίο περιλαμβάνει τους ανώτερους κανόνες στην ιεραρχία των κανόνων δικαίου, στα άρθρα 21 και 22.

Η δημιουργία ενός Υπουργείου Οικογένειας αναβαθμίζει τον κοινωνικό διάλογο και διευκολύνει τη δημιουργία ενός ενιαίου νομοθετικού πλαισίου οικογενειακής πολιτικής. Με στόχο την υιοθέτηση πολιτικών φιλικών προς την οικογένεια, την υποστήριξη των γονέων σε ό,τι αφορά την εργασία τους σε σχέση με την ανατροφή τέκνου αλλά και πολιτικών διευκόλυνσης της επιστροφής των γυναικών και των ανδρών στην εργασία, εξυπηρετείται η συνεργασία κοινωνικών εταίρων και άτυπων δικτύων σε αυτή την κατεύθυνση.

Τέλος, η δημιουργία Γραφείου Δημογραφικής Πολιτικής στη Βουλή αποτελεί σημαντικό μέτρο στην παρακολούθηση δημογρα-

4. Βλ. Μπαλούρδος, Δεμερτζής Πιερράκος & Κικίλιας (2019).

φικών φαινομένων και συμβάλει στον κοινωνικό διάλογο ενίσχυσης των οικογενειών σε εθνικό επίπεδο.⁵ Στόχος του Γραφείου θα είναι η ανάπτυξη διαδικασιών αξιολόγησης, σύγκρισης με καλές ευρωπαϊκές πολιτικές και η υποστήριξη της οικογενειακής πολιτικής σε εθνικό επίπεδο σε συνεργασία με επιστημονικούς και θεσμοθετημένους κοινωνικούς φορείς, για την κοινωνική απόδοση και βιωσιμότητα μέτρων που θα λάβει η πολιτεία σε βάθος χρόνου, χωρίς πειραματισμούς και συνεχείς αλλαγές που αλυσιδωτά δημιουργούν κοινωνικές αντιδράσεις.

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Dumon, W. (1997). 'The Uncertainties of Policy with Regard to the Family' in J. Commaille & F. Singly (Eds), *The European Family: The Family Question in the European Community*, Dordrecht: Kluwer Academic Publishers.
- Easterlin, R. (1976). 'The conflict between resources and aspirations', *Population and Development Review* 2(3): 417-425.
- Eurofound (2015). *Families in the Economic crisis: Changes in policy measures in the EU*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Eurostat (2005). *Reconciling work and family life in the EU25 in 2003, Employment rates lower and part-time rates higher for women with children, Higher employment rates for men with children*. News Release: 49/12.4.2005. Luxembourg.
- Eurostat (2015). *People in the EU: who we are and how do we live?* Luxembourg: Publication Office of the European Union.
- Eurostat (2017). 'Demographic balance and crude rates at national level - crude birth rate - live births total', *Fertility Statistics*.
- Eurostat (2018). 'Statistics Explained, Fertility Statistics', https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Fertility_statistics.
- Kangas, O., & Rostgaard, T. (2007). 'Preferences or Institutions? Work family life opportunities in seven European countries', *Journal of European Social Policy* 17(3): 240-256.

5. Στο ίδιο.

- Lanzieri, G. (2013). *Towards a 'baby recession' in Europe? Differential fertility trends during the economic crisis*. Eurostat, Statistics in focus.
- Lesthaeghe, R. & Permanyer, I. (2014). 'European Sub-Replacement Fertility: Trapped or Recovering?', *Population Studies Center Research, Report 14-822*. University of Michigan.
- McLanahan, S. (2004), 'Diverging Destinies: How children are faring under the second demographic transition', *Demography*, 41 (4): 607-627.
- Μπαλούρδος, Δ. (1997). 'Δημογραφική μετάβαση και δημογραφικό πρόβλημα της Ελλάδας: θεωρητικοί και μεθοδολογικοί προβληματισμοί', *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών* 94: 3-44.
- Μπαλούρδος, Δ., Δεμερτζής, Ν., Πιερράκος, Γ. & Κικίλιας, Η. (2019). *Η χαμηλή γονιμότητα στην Ελλάδα, δημογραφική κρίση και πολιτικές ενίσχυσης της οικογένειας*. Αθήνα: Διανέοσις.
- Recommendation Rec (2006). *19 of the Committee of Ministers to member states on policy to support positive parenting* (Adopted by the Committee of Ministers on 13 December 2006 at the 983rd meeting of the Ministers' Deputies. https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805d6dda
- Sen, A. (1987). 'Gender and Cooperative Conflicts', Working paper, 18 July, Helsinki: World Institute for Development Economics Research.
- Sobotka, T. (2004). 'Is Lowest-Low Fertility in Europe Explained by the Postponement of Childbearing?', *Population and Development Review* 30(2): 195-220.
- Σούλης, Σ. (2015). *Εφαρμοσμένη κοινωνική πολιτική. Σχεδιασμός υπηρεσιών υγείας και κοινωνικής προστασίας*. Αθήνα: εκδόσεις Παπαζήση.
- Thevenon, O. & Neyer, G. (2014). 'Family policies and diversity in Europe: The state-of-the-art regarding fertility, work, care, laws and self-sufficiency', *Families and Societies. Working Paper Series* by European Union's 7th Framework Programme, 7: 1-67.
- Uhlendorff, U., Rupp, M. & Euteneuer, M. (2011). *Wellbeing of Families in Future Europe. Challenges for Research and Policy. Family Platform-Families in Europe*. Volume 1, European Commission.

- Wall, K. & Deven, F. (2009). *Family Policy in Council of Europe Member States*. Two expert reports commissioned by the Committee of Experts on Social Policy. Council of Europe: 88-90.
- Υπουργείο Υγείας (2017). *Παγκόσμια Ημέρα της Γυναίκας, 8 Μαρτίου 2017 με θέμα ‘Τολμήστε την αλλαγή’* (Be Bold For Change) (Π.Ο.Υ.). *Δικαιώματα Γυναικών στην Υγεία*. ΑΔΑ: 6Ζ7Ρ465 ΦΥΟ-Θ4Κ, Αθήνα.

ABSTRACT

Giorgos Pierrakos

Addressing the phenomenon of low birth rates
and strengthening the family in Greece

During the period of the economic crisis in Greece, the declining living conditions have caused insecurity and uncertainty in the population. In particular, the single-parent families and large families with three or more dependent children face the most significant difficulties. The danger of low income, and the high opportunity cost for women who are forced to stop their work, lead to the postponement of births. This development is also linked to the lack of integrated family support policies in a single institutional framework. Current family policy does not only aim at increasing the number of births, but it also anticipates the creation of positive parenting conditions. Local Government can be a key factor in providing social services and in implementing family policy programs. Establishment of a Ministry of Family enhances the social dialogue and facilitates the creation of a single institutional framework for a family policy. Concurrently, the establishment of a Demographic Policy Office in the Parliament is an essential measure in the monitoring of demographic indicators, that would contribute to the social dialogue for the strengthening of families at the national level.